

УДК 336.345.2:355.02
JEL Classification: E62, H10

DOI: 10.37332/2309-1533.2020.7-8.3

Ватаманюк-Зелінська У.З.,
д-р екон. наук, доцент, професор
кафедри фінансового менеджменту,
Беднарчук В.В.,
Млінцова А.О.,
Львівський національний університет ім. Івана Франка

ФІНАНСУВАННЯ ПОТРЕБ ОБОРОННОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Vatamanyuk-Zelinska U.Z.,
dr.sc.(econ.), assoc. prof., professor at the
department of financial management,
Ivan Franko Lviv National University,
Bednarchuk V.V.,
Ivan Franko Lviv National University
Mlntsova A. O.,
Ivan Franko Lviv National University

FINANCING THE NEEDS OF THE DEFENCE SECTOR IN UKRAINE

Постановка проблеми. У сучасному світі немає держави, яка в певні періоди своєї історії не стикалася з війною, кризою, боротьбою чи міжособними сутичками всередині країни. А рівень бюджетних видатків на оборону належить до найважливіших індикаторів безпеки та захисту будь-якої держави. Таким чином, в умовах зовнішніх загроз важливого значення набуває фінансове забезпечення, стабілізація і розвиток Збройних сил України, а збільшення військових видатків відіграє важливу роль у збереженні територіальної цілісності країни, захисту її суверенітету та формуванні ефективної ринкової моделі національної економіки.

Потреба аналізування напрямків та обсягів використання державних коштів в оборонній сфері сприятиме вирішенню проблеми раціонального розподілу грошових потоків за пріоритетними напрямками фінансування військових видатків. Це вимагає аналітичних досліджень, а також розроблення шляхів удосконалення державної політики країни щодо стабілізації і розвитку економіки держави та її національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика державної політики у сфері фінансування Збройних сил України, а також дослідження практики військових видатків є предметом наукового інтересу багатьох вітчизняних та зарубіжних економістів. Так, Кириленко О. розглядала сучасні тенденції видатків на оборону з Державного бюджету України [1], Романовська Ю. та Урбанович В. здійснювали порівняльний аналіз військових видатків в Україні та країнах НАТО [2], вчені Чеберяко О. і Смаль А. визначили вплив макроекономічних показників на фінансування потреб оборони держави [3]. Оскільки в управлінні бюджетними видатками на оборону України неможливо повністю застосовувати досвід іноземних країн, сьогодні необхідним є розроблення ефективного механізму управління та розподілу таких видатків із урахуванням російської збройної агресії проти нашої держави, що і зумовлює актуальність теми дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є комплексне дослідження фінансування видатків для потреб оборонної сфери в Україні, практичне вивчення та аналіз їх складу і динаміки задля національної безпеки та оборони держави в умовах триваючої агресії Російської Федерації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні, без урахування фінансування потреб оборонної сфери держави, стає неможливим проведення економічного аналізу національних програм соціально-економічного розвитку України та її регіонів на макро-і мікрорівнях. Відповідно до статті 17 Конституції України, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [4]. Саме оборона та національна безпека нашої країни є необхідною умовою для розвитку усіх секторів вітчизняної економіки.

До основних показників, які відображають прагнення держави забезпечити розвиток збройних сил та інших військових формувань, належать видатки державних коштів на оборонну сферу. Зазначимо, що, видатки на оборону не сприяють приросту валового внутрішнього продукту, проте

обсяг видатків на фінансування сектору безпеки і оборони має становити не менше 5 відсотків запланованого обсягу внутрішнього валового продукту, з яких не менше 3 відсотків – на фінансування сил оборони [5].

У вітчизняному бюджетному законодавстві зазначається, що видатки на оборону фінансуються виключно із коштів Державного бюджету України. Їх розмір встановлюється щорічно законом «Про Державний бюджет України». Причому видатки загального фонду держбюджету на заходи, пов'язані із обороноздатністю держави, що здійснюються за рахунок коштів резервного фонду державного бюджету, та видатки на здійснення розвідувальної діяльності є захищеними, тобто їх обсяг не може змінюватися при скороченні затверджених бюджетних призначень [6].

Державні кошти в оборонній сфері використовуються за такими напрямками:

- військова оборона;
- цивільна оборона;
- військова допомога зарубіжним країнам;
- фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері оборони;
- військова освіта (підготовка військових фахівців, підвищення їхньої кваліфікації);
- інша діяльність у сфері оборони [7].

В Державному бюджеті України немає закріплення конкретних видів доходів за визначеними видатками. Це дає можливість забезпечити із загального централізованого фонду за рахунок будь-яких надходжень найбільш важливі напрямки діяльності держави, в тому числі і утримання Збройних Сил. Забезпечення деяких потреб Збройних Сил здійснюється за рахунок місцевих бюджетів. Кошти місцевого бюджету спрямовуються на покриття окремих незначних видатків військових комісаріатів, в першу чергу пов'язаних з призовом і звільненням військовослужбовців строкової військової служби [8].

В табл. 1 подано показники, які характеризують динаміку сукупних видатків на оборону з державного бюджету України за період 2017–2020 рр.

Таблиця 1
Структура видатків, які здійснюються із Державного бюджету України на оборону, за їх функціональною класифікацією у 2017–2020 р.

Показники	2017		2018		2019		Січень-серпень 2020
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	
Військова оборона	67 106,9	90,26	87 542,77	90,23	102 179,87	95,83	63 872,99
Цивільна оборона	1 292,85	1,74	1 569,96	1,62	1 454,74	1,36	887,36
Військова освіта	2 402,68	3,24	2 935,02	3,03	-*	-	-*
Інша діяльність у сфері оборони	3 543,79	4,76	4 976,31	5,12	2 993,20	2,81	1 802,46
Сукупні видатки на оборону	74 346,22	100	97 024,06	100	106 627,82	100	66 562,82

*не відкриті Державною казначейською службою бюджетні асигнування на проведення запланованих видатків Міністерства оборони України

Джерело: складено на основі [9]

Зауважимо, що протягом останніх років спостерігається зростання видатків на оборону з Державного бюджету України. Так, питома вага видатків на військову оборону коливається від 90,23% у 2018 році до 95,83% у 2019 році у сукупних військових видатках. Обсяги видатків на цивільну оборону, навпаки, спадають, так, у 2018 році порівняно з 2017 роком, вони зменшились з 1,74% до 1,62%, а у 2019 році – до 1,36%.

Важливе місце у структурі видатків на оборону займає також інша діяльність у сфері оборони. До цієї діяльності не відносяться видатки на: управління, контроль та регулювання питань, пов'язаних з оборонною діяльністю та функціонуванням сухопутних, військово-морських і військово-повітряних збройних сил; управління, функціонування та підтримку сил цивільної оборони; сприяння в розробленні планів ліквідації надзвичайних ситуацій та проведенні навчань за участю цивільних установ та населення; діяльність з гасіння та запобігання пожеж на військових об'єктах [10]. У 2017 р. питома вага цієї групи видатків становила 4,76%, а у 2018 р. – збільшилась до 5,12%. У 2019 році відбулося скорочення на 2,31%, або на 1983,11 млн грн і становить 2,81%.

Видатки на військову освіту займають незначну частку в сукупних видатках на оборону, а саме 3,24% у 2017 році. Зауважимо, що на 2019 рік Державною казначейською службою не відкриті бюджетні асигнування на проведення запланованих видатків Міністерства оборони України КФКВ 0240 «Військова освіта». Програмна класифікація видатків державного бюджету щорічно визначається у законі про Державний бюджет України. Наприклад, Код програмної класифікації видатків КПКВ Міністерства оборони України – 2100000.

Отже, результати аналізу обсягів та структури видатків на оборону за функціональною ознакою за період 2017 – січень-серпень 2020 рр. показують, що, незважаючи на зменшення окремих їх видів (видатків на цивільну оборону, військову освіту) у загальній структурі, сукупні видатки все ж мають тенденцію до зростання. Це пов'язано, насамперед, із тривалим проведенням військових дій на сході України. Проте, внаслідок продовження військового конфлікту, необхідним є збільшення фінансування Збройних сил України.

Показники, які відображають динаміку видатків на оборону за період 2017–2019 рр., подано на рис. 1.

Рис. 1. Динаміка видатків державного бюджету на оборону за період 2017–2019 рр., млн грн

Джерело: побудовано на основі [9; 11]

Відмітимо також, що щорічні темпи приросту видатків на оборону за період 2017–2019 рр. становлять, відповідно, 25%, 30% і 10%. Крім того, якщо ВВП та сукупні видатки державного бюджету за аналізований період зросли у 1,3 раза і 1,2 раза відповідно, то видатки з державного бюджету на оборону – у 1,43 раза. Найбільші темпи зростання характерні для 2018 р., що є цілком прийнятним показником для держави, яка веде війну на своїй території.

Оскільки видатки на оборону зростають високими темпами, порівняно з іншими видами видатків державного бюджету, то, аналогічно, збільшується їх питома вага у ВВП. Так, за аналізований період цей показник становить від 2,49% у 2017 р. до 2,78% у 2018 р., що значно наблизило його до рівня, визначеного чинним законодавством України [5].

Варто зазначити, що збільшення військових видатків є характерною загальносвітовою тенденцією. Адже видатки країн світу на оборону в 2019 році зросли до 1917 млрд доларів США. Це найбільша сума з моменту започаткування статистики таких досліджень Стокгольмським інститутом проблем миру (SIPRI) у 1988 році. Найбільше фінансових ресурсів з цією метою витратили США, Китай та Індія [12]. Загалом 2019 року видатки на оборону на планеті становили 2,2% світового ВВП або приблизно 249 доларів на людину. Порівняно з 2018 роком світові видатки на оборону зросли на 3,6%, що є найвищим показником за останнє десятиліття. Більше половини таких витрат (62%) припадає на п'ять країн – США, Китай, Індію, Росію та Саудівську Аравію. Україна за видатками на оборону посіла 35 позицію серед інших країн світу [13].

Найбільше видатків на оборону здійснюється із загального фонду Державного бюджету України (рис. 2).

За даними Державної казначейської служби України, спостерігаємо постійне зростання видатків загального фонду Державного бюджету на оборону. У 2019 році вони зросли на 36995,23 млн грн, або у 1,6 раза порівняно з 2017 роком. Що стосується видатків на оборону, що здійснюються із спеціального фонду Державного бюджету, варто відмітити, що протягом останніх років їхня динаміка має цікаву траєкторію. Важливо зазначити, що вони є незначними, а станом на 01.01.2020 становлять 5331,7 млн грн, що на 46,9% або на 4713,64 млн грн менше, ніж у 2017 р.

У 2020 році планово, фінансування за загальним фондом складало 116,217 млрд гривень, а на майбутній – 2021 рік заплановано у розмірі 116,094 млрд гривень. З урахуванням спеціального фонду витрати на Міноборони зменшуються з 117,632 млрд у 2020 році до 117,505 млрд гривень [14].

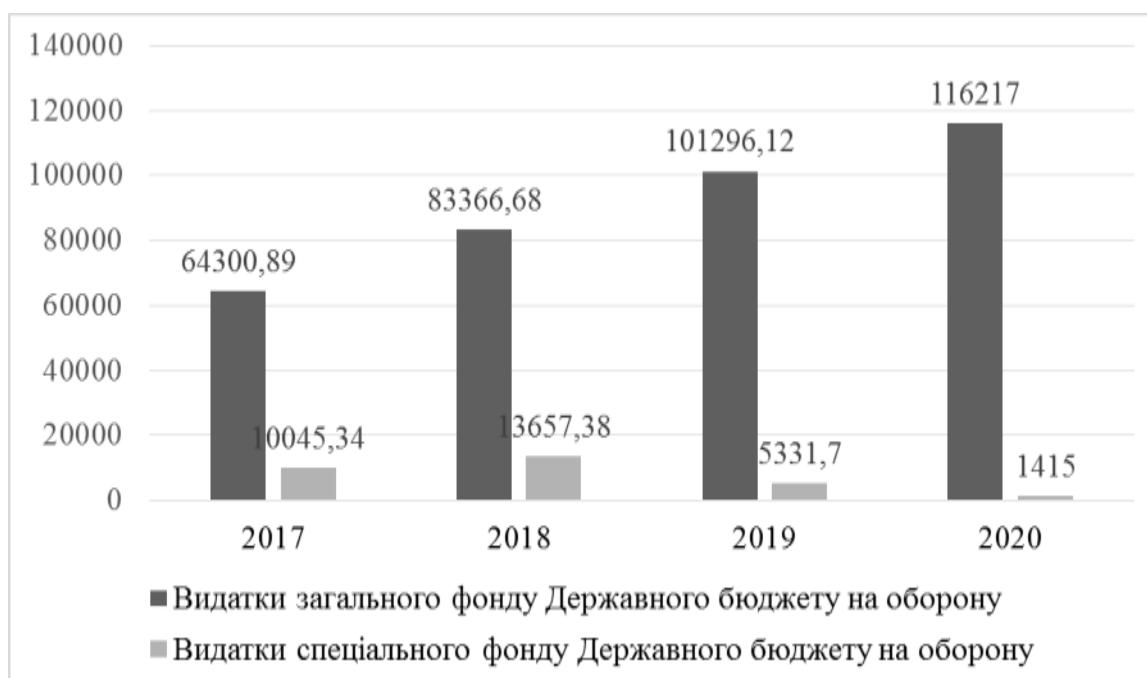

Рис. 2. Динаміка видатків бюджету України на оборону в розрізі його фондів за період 2017–2019 рр. та планово 2020 р. млн грн.

Джерело: побудовано на основі [9; 14]

Для більш поглибленого аналізу військових видатків Зведеного бюджету України розглянуто структуру видатків на оборону за економічною класифікацією, яка відображає видатки бюджету за економічною характеристикою операцій, що здійснюються під час їх проведення (табл. 2).

Таблиця 2

Видатки Зведеного бюджету України на фінансування оборони за економічною бюджетною класифікацією за період 2017–2019 рр., млн грн

Видатки	Роки		
	2017	2018	2019
Всього видатків на оборону	74360,4	97024,1	106627,8
Поточні видатки	71004,7	91505,8	101608,0
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	36677,9	42221,5	57986,7
Використання товарів і послуг	31716,7	46388,9	39690,1
Поточні трансферти	7,8	6,8	6,0
Соціальне забезпечення	2182,8	2703,2	3692,1
Інші поточні видатки	419,4	185,3	233,1
Капітальні видатки	3355,7	5518,3	5019,9
Придбання основного капіталу	3350,3	5497,6	5019,6
Капітальні трансферти	5,4	20,7	0,3

Джерело: складено на основі [15]

Найважливіше в економічно бюджетній класифікації видатків – це співвідношення між поточними і капітальними видатками на фінансування потреб оборонної сфери нашої держави.

На основі аналізу структури та обсягів видатків Зведеного бюджету України на фінансування оборони за економічною бюджетною класифікацією періоду 2017–2019 рр. (табл. 2) зауважимо, що за аналізований період відбувається поступове зростання поточних видатків на оборону з 71004,7 млн грн у 2017 році до 101608,0 млн грн у 2019 році. В тому числі, збільшуються видатки на оплату праці і нарахування на заробітну плату. Станом на 01.01.2020 р. такі видатки становлять 57986,7 млн грн, що у 1,6 рази більше порівняно з 2017 роком. Також зростають видатки на соціальне забезпечення, поступово зменшуються. Для прикладу, видатки на товари і послуги зменшилися на 6698,8 млн грн порівняно з 2018 роком і у 2019 році становили 39690,1 млн грн. Це пов'язано із тим, що по цій статті зменшилися обсяги фінансування видатків на медикаменти та перев'язувальні матеріали, а також видатків на заходи спеціального призначення.

Що стосується капітальних видатків, то вони включають видатки на придбання основного капіталу і капітальні трансфери. На жаль, відбувається стійка тенденція щодо їх зменшення. Так, у 2019 році капітальні трансферти становлять лише 0,3 млн грн, що на 20,4 млн грн менше, ніж у 2018 році. А видатки на придбання основного капіталу зменшились на 478 млн грн порівняно з даним показником у 2018 році. Отже, у видатках зведеного бюджету України на фінансування сфери оборони переважають поточні видатки, що, на нашу думку, ускладнює розвиток оборонно-промислового комплексу країни та більшого задоволення потреб армії. З цього випливає проблема України в сфері оборони, яка полягає в тому, що фінансування потреб оборонної сфери держави відбувається в умовах дефіциту бюджетних коштів та без капітальних вкладень.

Висновки з проведеного дослідження. В сучасних умовах однією із найглобальніших перепон економічного розвитку країни, стабільного і ефективного її функціонування є військові дії на сході України. Це зменшує не лише інвестиційну привабливість, але й перешкоджає соціальному розвитку нашої держави. Військовий конфлікт має змінити підходи до формування оборонного бюджету та фінансування потреб оборонної сфери. Важливими кроками в такому напрямку і для забезпечення безпеки країни стануть:

1. Дотримання правил та термінів подання бюджетних запитів по Міністерстві оборони України із метою вчасної їх реєстрації органами Державної казначейської служби України. Це дасть змогу проводити більш детальний аналіз видатків державного бюджету на оборону за їх функціональною ознакою.

2. Внести зміни до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 квітня 2019 року «Про пропозиції до Бюджетної декларації на 2020–2022 роки за статтями, пов'язаними із забезпеченням національної безпеки і оборони України», де, зокрема передбачено, що щорічно не менше 5% запланованого ВВП спрямовуються на потреби безпеки та оборони України, і не менше 0,5% прогнозованого ВВП спрямовуються на потреби розвитку оборонної промисловості [16]. Зміни мають відповідати положенню закону «Про національну безпеку України», де встановлено спрямовувати 3 з 5-ти відсотків на фінансування сил оборони. Це дасть змогу зберегти пріоритетне фінансування оборони за умови військових дій, що відбуваються на сході України.

3. У Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України встановити прогнозовані обсяги видатків на середньо- а, відтак, на довгострокову перспективу, передбачивши тим самим фінансову складову її забезпечення.

4. Необхідне збільшення капітальних трансфертів спеціального фонду Державного бюджету України для фінансування потреб оборонної сфери держави, зважаючи на потребу інноваційних розробок та капітальних вкладень у виробництво військової техніки. Формування державного замовлення для промислових підприємств машинобудівної галузі, здатних виготовляти комплектуючі для потреб оборонного промислового комплексу. Залучення іноземних інвестицій для оснащення високотехнологічними, зразками озброєння і військової техніки.

5. Зменшення корупції, шляхом забезпечення більшої прозорості у діяльності органів військового управління. Вивчення світового досвіду фінансування оборони, а також забезпечення впровадження процедур, принципів і стандартів НАТО, шляхом удосконалення чинної нормативно-правової бази.

Література

1. Кириленко О. Сучасні тенденції видатків на оборону з Державного бюджету України. *Світ фінансів*. 2019. № 3(60). С. 179-188.
2. Романовська Ю. А., Урбанович В. А. Видатки на оборону: порівняльний аналіз ситуації в Україні та країнах НАТО. *Гроші, фінанси і кредит*. 2018. Вип. 28-2. С. 117-120.
3. Чеберяко О., Смаль А. Вплив макроекономічних показників на фінансування потреб оборони держави. *Вісник Київського національного ун-ту імені Тараса Шевченка*. Сер. «Економіка». 2012. № 138. С. 45-49.
4. Конституція України : офіц. текст від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.10.2020).
5. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Дата оновлення: 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 25.10.2020).
6. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст. 572.
7. Функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету : наказ Міністерства фінансів України від. 14.01.2011 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#n30> (дата звернення: 12.10.2020).
8. Анохін В. М., Семеніхін І. М. Фінансове забезпечення військової частини : навч. посіб. Київ : ВІКНУ, 2007. 380 с.

9. Державна казначейська служба України : офіційний сайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua> (дата звернення: 15.10.2020).
10. Сервіс для визначення кодів видів економічної діяльності за КВЕД-2005 та КВЕД-2010. URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2005/75/22/KVED05_75_22_0.html (дата звернення: 15.10.2020).
11. МінФін. Індекси. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 16.10.2020).
12. Глобальні військові витрати / Стокгольмський міжнародний інститут досліджень миру. URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2020/global-military-expenditure-sees-largest-annual-increase-decade-says-sipri-reaching-1917-billion> (дата звернення: 18.10.2020).
13. Україна за обсягом оборонних витрат у 2019 році піднялася з 41-го на 35 місце – SIPRI : сайт АРМІЯІНFORM. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/04/ukrayina-za-obsyagom-oboronnyh-vydatkiv-u-2019-rocz-pidnyalasya-z-41-go-na-35-misce-sipri/> (дата звернення: 18.10.2020).
14. У проєкті бюджету на 2021 рік зменшують фінансування Міністерства оборони : Промисловий портал. Сайт #1 про розвиток та промисловість України. URL: <https://uprom.info/news/vpk/u-proyekti-byudzhetu-na-2021-rik-zmenshuyut-finansuvannya-ministerstva-oborony/> (дата звернення: 20.10.2020).
15. Статистичний збірник Міністерства фінансів «Бюджет України – 2019». URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (дата звернення: 20.10.2020).
16. Про пропозиції до Бюджетної декларації на 2020-2022 роки за статтями, пов'язаними із забезпеченням національної безпеки і оборони України : указ Президента України від 25 квітня 2019 р. № 167/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003525-19#Text> (дата звернення: 20.10.2020).

References

1. Kyrylenko, O. (2019), "Modern tendency of defense expenditures from the State budget of Ukraine", *Svit finansiv*, no. 3(60), pp. 179-188.
2. Romanovska, Yu.A. and Urbanovych, V.A. (2018), "Expenditure on defense: comparative analysis of the Ukraine and NATO countries", *Hroshi, finansy i kredyt*, Iss. 28-2, pp. 117-120.
3. Cheberiako, O. and Smal, A. (2012), "The impact of macroeconomic indicators on the financing of state defense needs", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho un-tu imeni Tarasa Shevchenka*, Ser. "Ekonomika", no. 138, pp. 45-49.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Constitution of Ukraine dated 28.06.1996, no. 254k/96-VR. Update date: 01.01.2020, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (access date October 11, 2020).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine "On the national security of Ukraine" dated 21.06.2018, no. 2469-VIII. Update date: 24.10.2020, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (access date October 25, 2020).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine "Budget Code of Ukraine" dated 08.07.2010, no. 2456-VI, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 50-51, art. 572.
7. Ministry of Finance of Ukraine (2011), Decree "Functional classification of expenditures and budget lending" dated 14.01.2011, no. 11, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#n30> (access date October 12, 2020).
8. Anokhin, V.M. and Semenikhin, I.M. (2007), *Finansove zabezpechennia viiskovoi chastyny* [Financial support of the military unit], tutorial, VIKNU, Kyiv, Ukraine, 380 p.
9. "State Treasury Service : official site", available at: <https://www.treasury.gov.ua/ua> (access date October 15, 2020).
10. "Service for determining the codes of economic activities according to NACE-2005 and CEA-2010", available at: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2005/75/22/KVED05_75_22_0.html (access date October 15, 2020).
11. "Ministry of Finance. Indexes", available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/> (access date October 16, 2020).
12. "Global military expenditure" / Stockholm international peace research institute, available at: <https://www.sipri.org/media/press-release/2020/global-military-expenditure-sees-largest-annual-increase-decade-says-sipri-reaching-1917-billion> (access date October 18, 2020).
13. "Ukraine in terms of defense spending in 2019 rose from 41st to 35th place - SIPRI : site ARMIЯІNFORM", available at: <https://armyinform.com.ua/2020/04/ukrayina-za-obsyagom-oboronnyh-vydatkiv-u-2019-rocz-pidnyalasya-z-41-go-na-35-misce-sipri/> (access date October 18, 2020).
14. "The draft budget for 2021 reduces funding for the Ministry of Defense : Industrial Portal. Site no. 1 about the development and industry of Ukraine", available at: <https://uprom.info/news/vpk/u-proyekti-byudzhetu-na-2021-rik-zmenshuyut-finansuvannya-ministerstva-oborony/> (access date October 20, 2020).
15. "Statistical collection of the Ministry of Finance "Budget of Ukraine - 2019"", available at: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (access date October 20, 2020).
16. The President of Ukraine (2019), Decree "On proposals to the Budget Declaration for 2020-2022 on articles related to national security and defense of Ukraine" dated 25.04.2019 no. 167/2019, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003525-19#Text> (access date October 20, 2020).